

Emmanuel de Aranda en het Algiers der XVII^{de} eeuw

door Dr. Marcel LUWEL,

hoofd van de Afdeling Geschiedenis

bij het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika te Tervuren.

16 oktober 1960

DE naam de Aranda heeft in de geschiedenis van Brugge een vertrouwde klank : verscheidene leden dezer adellijke familie hebben aldaar het consulaat van de Castilliaanse natie waargenomen en hebben er het Spanjaardshuis betrokken; anderen leefden zich nog dieper in de algemene bedrijvigheid van de stad in en brachten het tot poorter en zelfs tot schepen en burgemeester ⁽¹⁾.

Emmanuel de Aranda nu, de figuur die in de reisliteratuur van de Nederlanden naam maakte, werd geboren ten jare 1614 ⁽²⁾, jongste zoon uit een gezin van vijf kinderen.

Als telg van een begoede familie kon hij te Leuven studeren en bracht het er tot licentiaat in de rechten.

Behalve deze academische scholing diende hij, als jonge edelman, ook practische kennis op te doen door iets van de wereld te zien. Aldus verblijft hij in 1638 te Londen; als voorbeeldige zeventiende-eeuwse

(1) Over de familie de Aranda, zie : F. Van Dycke, *Recueil héraldique avec des notices généalogiques et historiques sur un grand nombre de familles nobles et patriciennes de la ville et du franconat de Bruges*. Brugge, 1851, p. 10 en vlg.

(2) *Registrum Baptizatorum ab anno 1605 usque 1619. Ecclesiae Parochialis Sancti Aegidii*, fol. 42, in dato 24 december 1614.

jongeling zegt hij « met oorlof van mijn ouders » (3). Met een gezelschap uit Veurne loopt hij er de straten op en af « om te sien alles wat daer schoon was, ende om op alles te letten, voor soo veel onse jonckheyt bequaem was ».

Het jaar daarop, gaat Emmanuel op reis naar Spanje, met de bedoeling het land zijner vaderen te aanschouwen en meteen ook de taal te leren, die hem als Frans- en Nederlandssprekende Bruggeling, niet meer mondgemeen was.

Tijdens de lange heenreis per boot, van Engeland naar San Lucar de Barrameda in zuidwestelijk Spanje, ontsnapte hij voor een eerste maal aan de Algerijnse zeerovers ter hoogte van de Portugese kust. In september 1639 kwam de Aranda te Madrid aan en verbleef er bijna een jaar, zijn intrek genomen hebbend in een « huys daer-men ghestoffeerde kamers verhuert ». Naar zijn eigen getuigenis heeft hij aldaar zeer genoeglijke dagen gesleten. Zijn voornaamste bezigheden bestonden erin : « naer de schouw-spelen te gaen, in eenigh Boeck te lesen, ende te gaen wandelen naer het Hof, naer het Prado, ende andere gemeyne plaetsen, om te weten wat daer omgincck ».

In augustus 1640 scheepten vier Vlamingen en streekgenoten, Renier Saldens uit Koolskamp, jonker Jan Baptist Caloen uit Brugge, ridder Philip de Cerf uit Vlamertinge en Emmanuel de Aranda te San Sebastian in. Deze noordelijke havenplaats werd speciaal uitgekozen, omdat het risico door zeerovers gesnapt te worden, van daaruit veel geringer leek. Baten zou die vooruitziendheid evenwel niet want ter hoogte van de Bretoense kust werd het schip, mede door de onbevoegdheid van de Engelse kapitein, door Algerijnen gepraaid, onder de klassieke sommatie in het Nederlands « Strijckt voor Argiers » (4).

Dan vangt de maandenlange slavernij aan bij de Turken te Algiers, een periode in het leven van de Aranda waarover wij zeer

(3) Tekstontleningen aan Aranda komen passim uit dezès publicatie : « Turckscke (sic) / Slaeverny' / ende / bekommen Vryhet, / van / Jo^e. Emanuël de Aranda / Raedt s'Koninckx, / Ende Auditeur vanden Volcke van Oorloge, / in het Quartier van West-Vlaendren, / Voor desen Slaef tot Argiers; / Door den selven beschreven met verscheyde op- / merckingen op de besonderheden van Africa, / ende Verhaelen van eenige sijner Gedenck- / weerdige voor-vallen, / Seer dienstigh voor alle Persoonen die dese / kusten bevaerende, ende in sulcke onhey- / len vervallende, om te weten op wat / maniere sy hun dan dragen / moeten, / Uyt het Frans vertaelt door een Lief-hebber, ende by / den Heer Autheur oversien, vermeerdert, ende / daer noch 22. Verhaelen aen-gevoeght, / Verdeelt in II Deelen. / Te Brugghe, / Ghedruckt by Joos vander Meulen, in / St. Anthone. 1682.

(4) de Aranda noemt eigenlijk de gebezigde taal in de Franse versie van zijn reisverhaal, « Flamen » en in de Brugse versie « Nederduits ».

Emmanuel de Aranda

(uit : Relation de la Captivité & Liberté
du Sieur Emanuel D'Aranda... Bruxelles, 1662)

uitvoerig ingelicht zijn, dank zij het merkwaardige relaas dat hij erover naliet, en waarover wij het straks zullen hebben.

De gevangenschap van onze Vlaamse reiziger nam een einde op 24 maart 1642, doch het zal nog tot 20 augustus duren, vooraleer hij de torens van zijn stad terugziet. De tijd die daartussen valt, brach hij door te Madrid en ook op reis, een avontuurlijke tocht door Spanje, Frankrijk, om uiteindelijk van op een Hamburgs schip vertrokken uit La Bouille, op de Seine stroomafwaarts Rouen, in de nabijheid van Dover aan land gezet te worden, hetgeen de veiligste manier bleek om van uit Frankrijk in de Spaanse Nederlanden te geraken.

Vanzelfsprekend ontmoeten wij de naam van Emmanuel de Aranda onder de bestuursleden van de Broederschap van de H. Drie-vuldigheid, gesticht te Brugge ten jare 1642, een organisatie die tot doel had het loskopen van de in Barbareske gevangenschap geraakte christenen ⁽⁵⁾. Wij lezen in de resolutieboeken van de confrerie, dat deze oudslaaf zich persoonlijk bemoeit — door geld en schrijverij — met het vrijkrijgen van gevangen genomen Bruggelingen ⁽⁶⁾.

Door aanwending van de invloed van de surintendant Licenciado Don Francisco de Valcarçel y Velasquez, lid van de Conselo supremo de Castilla, wist de Aranda zich op 4 november 1655 te laten benoemen tot krijgsauditeur ⁽⁷⁾.

Door buitengewone bekwaamheid schijnt de nieuwaangestelde « auditeur vanden Volcke van Oorloghe » zich niet te hebben onderscheiden. Hij wordt zelfs uit zijn ambt ontheven en vervangen (1662). « Par grace et faveur d'amy », zo beweert zijn ontgoochelde vervanger, komt hij weer in dienst en hij slaagt er zelfs in de met zijn baan verbonden emolumenten te verkrijgen, voor die periode van 14 maanden waarin hij geen dienst vervulde ⁽⁸⁾.

(5) Zie : Archief der St. Gilliskerk te Brugge, n° 46, Resolutieboek van de Gilde van de H. Drie-vuldigheid, fol. 7.

(6) Id., fol. 21, fol. 22, fol. 23 v°.

(7) Algemeen Rijksarchief, Papiers d'Etat et de l'Audience, n° 985. Patentes Militaires XIII 1654-55, fol. 290-290 v° : « Auditeur du Terce d'Infanterie Wallonne du maistre de Camp Le Comte de Meghem, et des gens de guerre estant de garnison au quartier de Bruges » met inbegrip van « toutes les garnisons et forts de Damme, Blankenberghe, l'Ecluse, et ceulx estans sur le canal entre Gand et Bruges, jusques a my chemin de l'un et l'autre costé de la rivière... »

(8) Algemeen Rijksarchief, Tribunaux Militaires, N° 232. Manuel de Aranda, Conseiller et Auditeur de Bruges contre le Licencié Christiaan Rotsaert 1681, fol. 15 en volg.

In 1682 is Emmanuel de Aranda als krijgsauditeur ontslagnemend, al zal hij in 1692, na de dood van zijn zoon en opvolger, nog een « consulta » ondertekenen ⁽⁹⁾. Naast deze rechterlijke bediening heeft hij er ook nog andere waargenomen : consul van de Spaanse natie ⁽¹⁰⁾ en « juge van Sijne Majesteys Camere van Licenten tot Brugge » ⁽¹¹⁾.

Zijn justiciële arbeid werd als streng en rechtvaardig gewaardeerd.

Alhoewel wij niet met alle gewenste preciesheid kunnen aanduiden wanneer de Aranda in het huwelijk is getreden, dan hebben wij toch kunnen achterhalen dat zulks met Cathelyne van Haueghem in of vóór 1651, is gebeurd. Dat dit een vruchtbare unie is geweest, bewijst de opdracht tot de Leidse editie van zijn werk in 1671 : « A Pierre Louis d'Aranda, le plus jeune de mes quatorze Enfans, agé de trois ans ». Emmanuel de Aranda stierf in 1693. Hij liet als werk na, zijn « Turcksche Slaeverny », gevolgd door een reeks Bijsondere Verhaelen, die zeer nauw aansluiten bij de hoofdvertelling.

Of wij hem echter mogen beschouwen als de auteur van moraliserende werkjes als « Den lachhende ende leerende Waarseggher » en « De sotte wereldt ofte den waeren afdruck der wereldtsche sottigheden », blijft o.i. nog steeds een omstreden vraag ⁽¹²⁾. Ten stelligste was hij geïnteresseerd in lerende, stichtende en satirische tractaatjes; dat bewijst de uit zijn werk blijkende bekendheid met schrijvers als Boileau, Georges de Scudéri, Francisco de Quevedo, Théophile de Viau en Trajano Boccalini.

Chronologisch gezien verliep de gevangenneming en de slavernij van de Aranda als volgt. Na de overgave van het schip, werd hij door een Engelse renegado ontlast van alles wat hij bezat, behalve

(9) Algemeen Rijksarchief, Tribunaux Militaires, N° 237.

(10) Zie : J. P. Van Male, « Naukeurige Beschrijvinghe van de oude ende hedendaeghsche Ghestaethede vande edele ende vermaerde Stadt Brugghe in Vlaenderen... », fol. 136. H.S. 432 der Stadsbibliotheek te Brugge. L. Gilliodts-van Severen, Cartulaire de l'ancien Consulat d'Espagne à Bruges. 1e partie. 1280-1550. Brugge, 1901, p. 184.

(11) Stadsarchief Brugge, Tonlieux Domaines. 1681, Estat des droits d'entrée et sortie à Bruges pour un an finij le dernier d'Avril XVjc quatre vingtz un 1681, fol. 23.

Eveneens : Droicts d'entrée et Sortie a Bruges pour sept mois finys le dernier de novembre XVjc quatrevingtz un 1681.

(12) Zie : M. Sabbe, Kleinigheden op het Gebied van de Geschiedenis der Letterkunde, in : Verslagen en Mededelingen der Koninklijke Vlaamse Academie, 1925, p. 353-361; A. Van Loven, Joan de Griek, Onderzoek naar het vaderschap over zijn Werken, in : id., 1928, p. 538-563; E. Rombauts, Leven en werken van Pater Adrianus Poirters S.J., 1930, p. 220.

van zijn gebedenboek en zakdoek. Deze gentleman gaf er blijk van een filosoof te zijn op zijn manier, want hij troostte de totaal uit zijn hengsels geraakte Aranda met deze woorden (in het Nederlands!) : « Bedaerd u Broeder, dat is het oorloghs lot, van daghe voor u, ende morghen voor my ».

De buitgenomen christenen werden op een Turks vaarttuig overgebracht. De bemanning van zo'n boot maakte een zeer kosmopoliet gezelschap uit. Men hoorde er onderscheidenlijk Turks, Arabisch, Franco (de meest doeltreffende verkeerstaal onder de verschillende Algerijnse bevolkingsgroepen), Spaans, Frans, Nederduits (= Nederlands), Engels.

De bevelhebber van een schip dat een succesrijke kaaptocht achter de rug had, deed door een salvo de bevolking van Algiers verwittigen dat er zaakjes zouden te doen zijn.

De reders van hun kant, lieten de gevangen christenen op de markt leiden om te zien of ze niet gekend waren. Beroemdheid kon hier slechts nadeel betekenen, vermits zij de losprijs in de hoogte deed gaan.

Van de markt vertrok dit menselijke vee naar het paleis van de Pasje, die in naam van de Grote Heer, te Algiers regeerde. Ten opzichte van de Pasja, hoofd van de staatsonderneming die de slavernij was, vervulden de reders de rol van commanditaires. De Pasja maakt van zijn recht gebruik op 8 gevangenen er een voor zichzelf te houden, vanzelfsprekend diegene die hem commercieel gezien het meest interessant voorkomt. In het geval dat ons bezighoudt, was Ridder Philip de Cerf een ongelukkig voorbeeld hiervan. Ridders van Spaanse krijgsorden bezaten immers landgoederen en hadden de opdracht gekregen de ongelovigen te bestrijden.

Aranda en zijn gezellen wachtten dan hun verkoop af in het huis van een reder, alwaar zij bezocht werden door voorname Turken en ook uitgehoord door een informateur onder de slaven.

De 12de september 1640 werd de Aranda op de markt in het openbaar te koop gesteld. De gegadigden betastten hem de handen, bekeken de tanden om te weten of die wel geschikt leken tot het knabbelen van het harde scheepsbeschuit en vroegen om een curriculum vitae. Hierop hield de Aranda staande een soldaat te zijn, Jacques van Severen hetend — naar de naam van zijn moeder — en uit Damme afkomstig. Dergelijk beroep sloot meteen in dat men geen persoonlijk fortuin bezat en dat men voor zijn loskoping zou moeten rekenen op de goedjonstigheid van vrienden en magen. Voor 200 stukken van

achten ⁽¹³⁾ werd de Aranda aangekocht door een renegado, een verlopen christen, die in de zeeroversstad fortuin had gemaakt, een Turk van beroep, zoals de Spaanse benedictijn Haedo het zegt ⁽¹⁴⁾.

Met Caloen en Saldens kwam hij tenslotte toch nog terecht bij de Pasja, omdat deze, na de verkoop, nog over het recht van « naerhede » beschikte ⁽¹⁵⁾. De Pasja zegde ervan overtuigd te zijn met rijke lui te doen te hebben.

Drie weken verbleven onze Vlamingen in de paardenstal van de Pasja, samen met 250 man. Dagelijks rantsoen : twee broden.

Einde september werd er den slaven vijf el lijnwaad uitgedeeld, waaruit elkeen zich een roeiersuitrusting moest snijden. Haar en baard werden hun afgeschoren zodat zij gereed waren voor de laatste strooptocht van het jaar. Gelukkig beschouwde men de Aranda en zijn lotgenoten als nog te « wild » d.w.z. te ongedisciplineerd om hun medewerking aan dit ongenoeglijke en gevaarvolle werk te kunnen verlenen. In de landen van de christenheid, gelegen om de Middellandse Zee, werd van hetzelfde procédé gebruik gemaakt om op een gemakkelijke en goedkope manier aan galeiroeiers te geraken.

Uit de handen van de Pasja, die inmiddels ingezien had dat weinig geld te verwachten was, werden Caloen, Saldens en Aranda gekocht door generaal Ali Pegelin, de Italiaanse renegaat Picinino, bevelhebber van de galeien, die er een ware hofhouding op nahield : 20 christenslavinne voor zijn vrouw, een dozijn slaven en 40 jongens van 9 tot 15 jaar, die hij als pages en voetknechten hield. Nu kwam Aranda terecht in een bagno, de verblijfplaats van de slaven. In zijn oorspronkelijke vorm was het bagno een gemetselde constructie, als bad gebruikt. Door een zeer enge ingang kwam men in een hoog gewelfd vertrek, dat door traliën een schaars licht doorliet. Deze plaats bevatte meestal donkere met lampen verlichte herbergen, gehouden door christenwaarderen die er zeeroevers en Turkse soldaten ontvingen, pederasten

(13) Stukken van achten = de toentertijde meestgebruikte munt in het Middellandse Zeegebied. Acht realen vormden één piaster, vandaar de naam. In Hamburg werd in 1622 de eerste slavenkas gesticht, met het doel de zeevarenden die in slavernij geraakt waren, te verlossen. Zie : L. Beutin, *Der deutsche Seehandel im Mittelmeergebiet bis zu den napoleonischen Kriegen*. Neumünster, 1933, p. 39.

(14) Fray Diego de Haedo publiceerde in 1612 te Valladolid een « *Topographia e historia general de Argel* », die een rijke bron uitmaakt voor de studie van het zestiende-eeuwse Algiers en die door de Aranda voor zijn beknopt historisch overzicht van die periode ook werd gebezigd.

(15) het recht van opvraging, droit de retrait zoals dat in de Brusselse editie van 1662 heet.

en ontvluchters van de strenge mohammedaanse voorschriften op het gebruik van wijn. Op de bovenverdieping bevond zich een vierkant lokaal, tussen galerijen gelegen. Daar waren eveneens herbergen ingericht, doch ook een kerk, waarin 300 mensen konden mishoren. Helemaal bovenaan kon men op een plat dak geraken. Pegelin, de meest in aanzien zijnde persoonlijkheid van de corporatie der reders, de taïffa der raïs, en van de divan, een soort Algerijns parlement, hield 550 slaven in zijn bagno. De bevoorrading bezorgde hem geen hoofdbreken, vermits de ongelukkige bewoners van de gevangenis dagelijks over drie tot vier uur beschikten, die hun moesten toelaten aan de kost te geraken.

Aranda, jonge man van goeden huize, maakte er een zware leertijd door : hij moest er het rad draaien bij het touwen maken; het koren stampen in een stenen mortier; zware zakken sleuren; spitten in de wijngaard van Ali Pegelin's lusthof. Dit laatste werk kon hij vervangen door het dagelijkse transport van vier grote kannen fonteinwater. Met geld slaagde men er steeds in een of andere voordelige regeling te treffen en de Aranda en zijn gezellen hadden er kunnen lenen bij een Italiaanse koopman (75 stukken van achten tegen 100 te Antwerpen). De vrouw van de oppertoezichter voor wie Aranda werkte, was een negerin « niet-te-min seer goet van inborst », en gaf hem soms te eten. Onze geprivilegieerde werker maakte er echter ook kennis met een Engelse slavin die hij uitnodigde tot het drinken van een teug Spaanse wijn, hetgeen hem zijn gemakkelijk postje deed verliezen en bij de metsers terecht deed komen.

Na een zestal maanden in gevangenschap bij Pegelin te hebben doorgebracht, oordeelde de Aranda het ogenblik gekomen om over zijn vrijlating te gaan spreken, te meer daar er in de haven een boot zeilensgereed lag met Livorno als bestemming. Tussen de groothertog van Toskane en de Barbaresken bestond er inderdaad een erg bevreemdend gentlemen's agreement : op belofte hun losgeld te zullen betalen, werden sommige slaven naar die Italiaanse havenstad overgebracht en konden dan aldaar in de gevangenis het ogenblik afwachten waarop de schuld ingelost werd.

Op een dergelijk voorstel ging Pegelin niet aanstonds in. De gebeurtenissen zouden hem echter voor een heel gewijzigde situatie plaatsen. De 18de februari 1641 betekende een grondige ommekeer in de onwennige verblijfsvoorwaarden van Aranda en zijn lotgenoten. In opdracht van de vader van Jonker Caloen, kwamen uit Vlaanderen twee Turken, om Emmanuel de Aranda, Jan Baptist Caloen en Renier

Saldens op te zoeken. Deze twee Turken, samen met vijf anderen die nog te Brugge in de gevangenis zuchtten, moesten geruild worden tegen de drie Vlamingen, waar deze zich ook in Barbarije ophielden, zo luidde het akkoord. Deze schriftelijke overeenkomst beduidde de eerste stap naar de vrijheid. Ali Pegelin voerde nog wel enige bezwaren aan, omdat hij tenslotte slaven gekocht had om geld te verdienen en niet om ze te ruilen. Hij wist de aangelegenheid toch zo te beredderen dat de Turken hem de drie slaven afkochten, hetgeen dan vanwege de families van de Turken aanleiding gaf tot sommige on-aangename reacties tegenover de drie Vlaamse slaven.

Saldens werd naar Vlaanderen gestuurd om de 5 Turken te halen en na zes maanden kwam hij met hen aan te Ceuta, een kustvesting die de koning van Spanje onderhorig was. Caloen en de Aranda moesten nu naar Tetuan gebracht worden, de laatste stad onder muzelmaanse obediëntie. In het noman's land tussen deze twee plaatsen in, zou dan het uitwisselen van de gevangenen plaatsgrijpen. De natuurelementen begunstigten de invrijheidstelling van onze twee reizigers niet, vermits het schip dat hen naar Tetuan brengen zou, tweemaal door storm werd teruggeslagen. Emmanuel de Aranda, die van de tweede poging afgemat en ziek terug te Algiers aankwam, geeft de indruk de weken die hij nog in de hoofdstad van de slavenhandel moest doorbrengen, niet als verloren tijd te hebben gevonden, want hij schrijft « Ten anderen was ick seer blijde te sien de Hooghtijdtvieringh vanden Turckschen Paesschen, die sy den Paesschen van Ramadan noemen ».

De derde reis werd met succes bekroond, tenminste men geraakte tot vóór Tetuan, waar de schepelingen, opnieuw door een tempeest verrast, het leven te danken hadden aan de handigheid van een Noorse slaaf. Door machinaties van een van de uit te wisselen Turken, maakten Aranda en Caloen te Tetuan nog kennis met de Masmora, een onderaardse kelder, met een lichtkoker bovenaan op straat uitkomend. Daar verbleven gemeenlijk een 170 slaven, die nauwelijks ruimte hadden om te liggen en dienden te schuilen telkens wanneer kwelgeesten iets door de traliën naar binnen gooiden. De Aranda, blijk gevend van veel objectiviteit, stipt te dier gelegenheid aan, dat de Masmora van Ceuta, dus in het christengebied, nog akeliger was, vermits die onder een oven was gelegen.

De 24ste maart 1642 bevond Emmanuel de Aranda zich dan eindelijk in vrijheid te Ceuta, in gezelschap van Saldens en Caloen. Philip de Cerf, die het ongeluk had er nobeler uit te zien dan zijn mede-

reizigers, zou zich eerst het jaar daarop vrijkopen, na veel leed manmoedig te hebben doorstaan.

Emmanuel de Aranda heeft ons in zijn « Turcksche Slaeverny » een zeer pittoresk beeld opgehangen van het Algiers in de jaren 1640-42. Op dit tijdstip beleeft de zeeroverij er een ongewone bloeiperiode en maakt deze stad een tijdelijke — in sommige gevallen een definitieve — verblijfplaats uit voor een 25.000-35.000 slaven. Het is niet meer het Algiers van de stichters van de Turkse heerschappij, de gebroeders Aruch en Khaïr-ed-din; het is nog niet het Algiers dat teert op een traditie, die dan brutaal zal afgebroken worden door de Franse invasie in 1830.

Fel geïnteresseerd heeft de Aranda het leven van deze bonte gemeenschap gadegeslagen. Zijn beschrijving is onopgedirkt, realistisch en waarheidslievend. Zij geeft het beeld van een samenleving die volledig afgestemd was op het zeeroversbedrijf, waarvan practisch alleen nog het winstgevende element een rol speelde en niet meer het religieuze.

De tijden van de djehad waren vervlogen. Nu gold het alleen nog, zoveel als doenlijk, los te krijgen uit die potentiële rijkdom die in een slaaf verscholen zat. Een Ali Pegelin geeft bij herhaling ervan blijk dat hij het helemaal niet waardeert, zo een christenslaaf zijn voornemen te kennen geeft zich te bekeren. Een Fransman, het harde lot van galeiroeier moe, stak zich in Turkse kleren, teneinde de generaal van de galeien te dwingen hem als mohammedaan te aanvaarden. Pegelin laat hem zo lang afranselen dat hij ertoe genoopt wordt te roepen : « Mijn naem is Ian, ende niet Mostafa. Ick ben Christen, ende niet Turckx ».

De behandeling van de slaven stond eveneens in functie van de waarde die zij vertegenwoordigden. De vreselijke folteringen die Pater Dan ons schetst in zijn « Histoire de Barbarie et de ses Corsaires » (1637), zullen dan ook niet zo dikwerf worden toegepast. Aan stokslagen heeft het er stellig niet ontbroken, doch het gedrag van heel veel slaven lokte dergelijke sancties uit. Lezen wij bij Aranda niet « Het Slaeven lot brengt met zich de nootsaekelijckheyt van hunne Meesters veel te moeten verdragen. Maer in teghen-deel Joncker Caloen ded' sijn Meestersse veel pijnelijckheden aen » ? En inderdaad, wanneer zij hem zo zwaar ketent, dat hij haar huis niet meer kan verlaten, dan nodigt hij Hollandse en Duinkerksse slaven uit, die komen om te drinken, te roken « ende op zijn bootsgesels te singen ». Wanneer zij

hem toespreekt, dient hij haar van antwoord in het Nederlands. Wanneer zij geld wil loskrijgen, dan is zijn antwoord dat zij niet vergeten mag dat haar neef bij de christenen gevangen zit.

Het oordeel dat Emmanuel de Aranda er over de Turken op houdt, is redelijk en geschakeerd. De term « Turken » mag overigens niet in te scherpe beperking gebruikt worden, want de renegado's herkomstig uit alle 's Heren landen, vormden in die tijd een belangrijk gedeelte van de stadsbevolking en men vond hen in nagenoeg alle klassen.

Saban Gallan Aga wordt beschreven als « een man begaeft met veel zedelijke deughden », die « by de Christenen ende Turcken voor een deughdelijck, rechtveerdigh, ende wijs man geacht wiert ».

Over zijn patroon, de bevelhebber over de galeien Ali Pegelin, luidt het dat hij « geen ander Godt, noch Godts-dienst had als zijn profijt », doch ook « dat hy eenen goddeloosen zijnde, hij niet-te-min een streng onderhouder sijns woordts was ».

Een arme soldaat, bij wie de Aranda tijdelijk als slaaf inwoonde, en er zeer goede dagen kende, troostte zijn gevangene in deze voege : « Emanuël en zijt niet bedroeft, beeldt u selven in dat ghy mijnen Patroon zijt, ende dat ik u Slaef ben ». Een daaropvolgend patroon wordt door onze gevangene werkelijk voorgesteld als bezitter van alle voortreffelijkheden.

Op religieus gebied geven de meeste Turken blijk van breedheid van opvattingen (daarvan getuigen de vier kerken die te Algiers in de bagno's in gebruik waren). Toch zijn er gevallen waar een barbaars fanatisme de bovenhand haalt, inz. wanneer een renegado weerom tot zijn eerste godsdienst terugkomt.

Zowel als bij de Turken en renegado's, vindt men bij de slaven ondernemende lui. Het was hun trouwens absolute noodzaak in hun levensonderhoud te voorzien. Stelen schijnt de meest verbreide methode te zijn geweest. Aranda citeert het geval van een Italiaan die het klaar speelde aan goedgelovige Arabieren op de zee kust het grote anker van Ali Pegelin's galei te versjacheren. Een Brabander, François den Student bij name, zat in het bagno geketend met 100 pond. Daarom kwamen Duinkerke, Hollandse en Hamburgse slaven hem opzoeken en lieten hem hun brieven schrijven. Een Spanjaard hield zich onledig met het slechten van twisten en heelmeeesters oefenden hun beroep uit bij de burgers, vermits er practisch geen autochtonen hiervoor te vinden waren. Anderen breiden of tuisten, allen deden tenslotte iets « uytgesondert de Engelschen, 't welck een onbequaeme natie is om aermoede

te verdragen... Ick heb bemerkt dat op een Winter in het Bain [Bagno] zijnde, daer wel 20 van aermoede van hun stierven... ».

De nationale solidariteit deed zich zeer sterk onder de slaven gelden. Aranda verhaalt een nachtelijke rel tussen 16 Moskovieters en 16 Spanjaarden en Italianen, hetgeen in zo'n regelrecht gevecht ont-aardde dat « namentlijk inden avondt maecte sulck een vervaerlijk gerucht, dat ghy eygentlijk soudt geseyt hebben dat het twee Legers waeren die t'samen in een openveldt sloegen ». De tegenstellingen tussen de verschillende volkeren werden door de slaven ook dapper in ere gehouden. Portugezen en Spanjaarden geraakten aldus tot een hooglopende twist over het wapen van Portugal dat op een altaar in een kerk was aangebracht. Een ander voorbeeld : een Spaanse slaaf, daartoe door een Turk gevorderd, weigert een Spaanse monnik slagen toe te brengen. Een Portugees doet het, met genoegen, spijt dreiging van kerkelijke ban.

In heel die slavenwereld was er een categorie bevoordeligden : de herbergiers, die in weinig tijd hun rantsoen wonnen, leefden als vorsten en daarom ook zelden van de gelegenheid gebruik maakten om daadwerkelijk hun vrijheid te verwerven.

Deze Algerijnse mikrokosmos heeft Emmanuel de Aranda in zich opgenomen en hem in zijn reisverhaal met zoveel menselijkheid, met zoveel humor weergegeven, dat men er nagenoeg het ontzettende van de slavenconditie bij vergeet. Nergens ziet men ook de auteur een heldenrol spelen, zoals dat wel in andere relazen over de Barbarijse slavernij voorkomt. Geen wonder dat in de 17de eeuw dit zo sympathiek aandoende werk bij herhaling werd uitgegeven en vertaald. Laten wij er even aan herinneren dat ons met zekerheid vijf Franse uitgaven bekend zijn, een Latijnse, een Engelse, en twee Nederlandse, waaronder de Brugse van 1682, die de laatste en de meest volledige van alle is, en onder persoonlijk toezicht van de auteur tot stand kwam ⁽¹⁶⁾.

Twee oordeelvellingen mogen hier nog volgen, die bewijzen dat ook de latere kritische historiografie haar gading in deze bron heeft gevonden.

De XIX^{de} eeuwse historicus Berbrugger is van mening dat Aranda beschouwd moet worden als « l'historien exact, impartial et dramatique

(16) Het oorspronkelijke Franstalige werk werd vertaald door Aranda's stads-genoot Wyts, Heer van la Boucharderie. Zie J. P. Van Male, Prael-thooneel der gheleerde ende doorluchtighe Brugghelinghen, fol. 28. (M.S. op de Stadsbibliotheek te Kortrijk).

de l'esclavage chrétien en Barbarie, au 17me siècle,... et qu'il est loin d'avoir la popularité due à son mérite, n'étant guère connu que des compilateurs qui l'exploitent à l'envi, sans le citer la plupart du temps » (17).

En enkele jaren geleden gewaagde de Franse geschiedschrijver Julien, in zijn monumentale « Histoire de l'Afrique du Nord » van een « récit vivant de ses [Aranda's] aventures... suivi de 37 « relations particulières » qui constituent une des meilleures documentations sur l'esclavage » (18).

Om zijn levensaanvaardende filosofie en om zijn buitengewoon rijke anecdotische documentatie zou dit merkwaardige reisverhaal een wetenschappelijke heruitgave verdienen, al zal het waarschijnlijk niet meer kunnen leren hoe de lezers « hun dan in sulck een ongeval zullen hebben te dragen, ende hun ten profijtelijcksten van dese Barbarische menschen te ontmaecken », zoals dat in het woord vooraf luidt.

(17) A. Berbrugger, Captif et Patronne à Alger en 1640, in : Revue Africaine, 1864, p. 302.

(18) Ch.-A. Julien, Histoire de l'Afrique du Nord, Tunisie-Algérie-Maroc de la conquête arabe à 1830, Parijs, 1952, p. 347.